

Fabula jedného príbehu

Peter Michalovič

Univerzita Komenského v Bratislave

peter.michalovic@uniba.sk

V roku 1980 som začal študovať na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského odbory filozofia — estetika. Už v prvom ročníku sa mi dostala do rúk kniha Jana Mukařovského *Studie z estetiky* a ešte aj dnes si spomínam na intelektuálny zážitok z čítania štúdií o estetike a umelcoch. Táto kniha ma vtedy jednoznačne navigovala na líniu myslenia o umení, ktorej som dodnes verný. Svoj začiatok má v de Saussurovej štrukturalistickej lingvistike, pokračuje cez štrukturalizmus Pražského lingvistického krúžku a francúzsky štrukturalizmus, s ktorým paralelne prebiehali semiotické výskumy moskovsko-tartuskej školy a končí v postštrukturalizme.

Vráťme sa však k Mukařovskému. Priznám sa, že jediné, čo som mu v tej dobe vyčítal, je fakt, že sa nevenoval prozaickým textom, predovšetkým románu. Rád som čítal a dodnes čítam romány, jednoducho román predstavuje pre mňa kráľovský žáner literatúry, akúsi paralelu symfónie, hudobnej forme par excellence. Viem, sú to výsostne osobné interpretácie a hodnotenia, lenže nemôžem si pomôcť, vždy som to tak chápal a zdá sa, že to tak budem chápať až do smrti.

Neskôr som síce zistil, že Mukařovský napísal aj niekoľko štúdií venovaných prozaickým textom, ale priznám sa, že ich lektúra už vo mne nevyvolala taký intenzívny intelektuálny zážitok ako jeho estetické štúdie. A tak som hľadal ďalej. Našťastie som dlho hľadať nemusel, pretože v roku 1980 vyšiel vo vydavateľstve Odeon český preklad knihy Michaila Michajloviča Bachtina *Román jako dialog*. Bachtinove úvahy o románe boli presne tým, čo som hľadal. Dodnes ho považujem za jedného z najvýznamnejších teoretikov románu okrem iného aj preto, že pre Bachtina je román vnútorne heterogénny komplex, pričom túto heterogenitu nemožno chápať negatívne. Práve naopak! Táto heterogenita umožňuje románu absorbovať priame literárne prehovory, rôzne formy orálneho prejavu, pololiterárne texty, ako aj fragmenty vedeckých, etických, filozofických či náboženských textov, úradných správ či dokonca etnologických opisov a antropologických vysvetlení, atď. Román má teda intertextuálny pôdorys, pričom pojem „intertextualita“ vymyslela Julia Kristeva práve na základe lektúry Bachtinových textov. Ďalšie Bachtinove pojmy ako karnevalizácia, polyfonickosť, chronotop, výpoveď a malé rečové žánre, dostredivé a odstredivé sily v jazyku umožňujú vysvetliť, prečo román je otvoreným žánrom. Román ako žáner je v stave permanentnej transformácie, pre tento žáner nie sú príznačné meravé žánrové normy, ale stávanie sa románom.

Na konci spomínanej knihy je doslov autorskej dvojice Vladimír Svatoň a Daniela Hodrová. V skutočnosti ich text je viac než doslov, je to brilantný komentár, ktorý

prezrádza, že obaja si veľmi dobre uvedomujú, v čom spočíva prednosť Bachtinových úvah o románe a čo možno ďalej úspešne rozvíjať, transformovať a aplikovať na ďalšie romány. Každý z nich to rozvíjal osobitým spôsobom a kráčal iným smerom, pre mňa je však dôležité, že od spomínaného doslovu som sa dostal k doslovu k českému prekladu Bachtinovej knihy *Formální metoda v literární vědě*. Jeho autorom je Vladimír Svatoň a od toho momentu som vedel, že sme spojenci, hoci sme sa v tej dobe osobne nepoznali.

Najprv som teda spoznal textového a až neskôr som spoznal skutočného Vladimíra Svatoňa. Po stretnutí som zistil, že skutočný Svatoň, rovnako ako jeho textový dvojník, je výnimočný intelektuál. Rozdiel medzi nimi spočíva v tom, že textový Svatoň sa výlučne koncentroval na literárnu teóriu a históriu, interpretoval vedecké a umelecké texty. Disponoval vzácnou schopnosťou jasne formulovať problémy a ponúkať ich vecné riešenia. Vedel oceniť prínos toho ktorého mysliteľa a rovnako vedel osvetliť aj slabé stránky jeho výkonov. Nie, nikdy to nerobil preto, aby ho, ako sa hovorí u nás, nachytil na hruškách, ale výlučne preto, aby tieto slabé stránky kompenzoval svojimi suplementmi.

Obdivoval som aj jeho schopnosť interpretovať umelecké texty. Interpretáciu nechápal ako exhibíciu svojho vedeckého Ja, ale ako upozornenie na to, čím je to či ono dielo zaujímavé, ako ho možno čítať na pozadí iného kontextu, než vzniklo. Na jednej strane bol rusistom, na strane druhej pri interpretácii ruských vedeckých a umeleckých textov využíval texty západných mysliteľov, čo mu umožnilo viesť dialóg medzi dvoma stranami, ktoré stáli niekedy blízko a inokedy zase ďaleko. Skrátka, Vladimír Svatoň bol akýsi vedecký Hermes, ktorý jednej aj druhej strane tlmočil, ale vždy to tlmočil tak, aby obe strany boli spokojné.

Skutočný Vladimír Svatoň mal všetko, čo mal jeho textový dvojník a ešte mal aj niečo navyše. Tým ťažko slovami uchopiteľným navyše bol jeho humor a inteligentná irónia, ktorá by svojim vyznením prirodzenejšie patrila do Anglicka než do Čiech. Humor a iróniu nikdy nenadužíval, Svatoň až príliš dobre vedel, že ich časté použitie by ich zákonite degradovalo na banalitu a tej je v našom svete viac než dost. Humor a iróniu používal výlučne vtedy, keď niečo bolo treba komentovať a zároveň komentované nevalorizovať dlhým a mnohými argumentmi podporeným kritickým komentárom. Slabomyselné názory si totiž zaslúžia iba to, aby bola pomenovaná ich slabomyselnosť, avšak na jej pomenovanie musí postačiť jedna presne mierená poznámka, ktorá každému súdnemu dá najavo, prečo to patrí do oblasti teratológie a netreba sa tým detailnejšie zaoberať. Bez tejto poznámky by slabomyselnosť mohla ďalej žiť, po tejto poznámke môže žiť tak akurát na periférii, kde jej nikto nevenuje pozornosť.

Keď som si pozeral Svatoňove knihy, v knihe *Román v souvislostech času* mi jeho duchaplnosť pripomenulo toto venovanie: *Milému kolegovi prof. Peteru Michalovičovi — jako vzpomínku na krásne časy, kdy jsme se častěji stýkali. / 13. 5. 2009 Vladimír Svatoň*

Áno, boli to naozaj krásne časy. Stretávali sme sa síce sporadicky, ale čas našich stretnutí sme vždy využili maximálne efektívne. Ani neviem ako sa vynárali témy našich dialógov, presne si však spomínam, že stačilo, aby sme si vymenili dve-tri repliky a už sa začalo niečo, čo za chvíľu bolo plnohodnotným dialógom. Rozprávali sme sa o tom, čo nás zaujímalo, teda v prvom rade o románe a teórii románu. Nepamätám

si, či sme sa niekedy rozprávali o politike, myslím si, že nie, pretože to by sme obaja považovali za trestuhodnú stratu času. Veľa našich tém zostalo otvorených, a žiaľ, už navždy otvorené zostanú. Je mi to veľmi ľúto, pretože vždy keď narazím na nejaký zaujímavý román, sa v duchu pýtam, aký názor by naň mal kolega Svatoň. Už sa to nedozviem, jediné, čo presne viem, že bez Vladimíra Svatoňa je intelektuálny svet o niečo chudobnejší, a tak to už bude naveky.